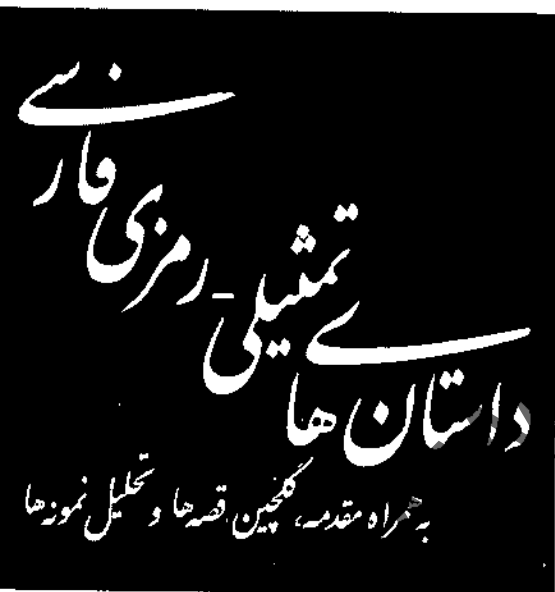
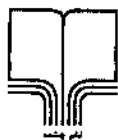

.ketab.ir

تألیف
دکتر محمد پارسا نسب

سرشناسه: پارساناسب، محمد، - ۱۳۴۲

عنوان و نام پدیدآور: داستان‌های تمثیلی - رمزی فارسی (به همراه مقدمه،

گلچین قصه‌ها و تحلیل نمونه‌ها) / محمد پارساناسب

مشخصات نشر: تهران، نشر چشمه، ۱۳۸۹

مشخصات ظاهری: ۲۴۲ ص.

شابک: 978-964-362-802-4

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

موضوع: سمبولیسم (ادبیات)

موضوع: منظومه‌های داستانی - تاریخ و نقد

موضوع: تمثیل‌ها، انواع ادبی

رده‌بندی کنگره: ۱۳۸۹، ۲پ۸س / PIR۳۸۵۳

رده‌بندی دیویی: ۲۰۸۳۸ / ۸۵۳

شماره کتاب‌شناسی ملی: ۱۹۹۲۶۰۱

رده‌بندی نشر چشمه: ادبیات - درباره ادبیات

داستان‌های تمثیلی - رمزی فارسی

(به همراه مقدمه، گلچین قصه‌ها و تحلیل نمونه‌ها)

دکتر محمد پارساناسب

دانشیار دانشگاه تربیت معلم تهران

لیتوگرافی: هماگرافیک

چاپ: حیدری

تیراژ: ۱۲۰۰ نسخه

چاپ اول: زمستان ۱۳۹۰، تهران

۱۰۰۰۰ تومان

ناظر فنی چاپ: یوسف امیرکیان

حق چاپ و انتشار محفوظ و مخصوص نشر چشمه است.

info@cheshmeh.ir

www.cheshmeh.ir

شابک: ۹۷۸ - ۹۶۲ - ۳۶۲ - ۸۰۲ - ۴

دفتر مرکزی و فروش نشر چشمه: تهران، خیابان انقلاب، خیابان ایرویدان بیرونی، خیابان وحید نظری، شماره ۳۵

تلفن: ۶۶۲۹۲۵۲۲ دورنگار: ۶۶۲۶۱۲۵۵

فروشگاه نشر چشمه: تهران، خیابان کریم‌خان زند، نبش میرزای شیرازی، شماره ۱۰۷، تلفن: ۸۸۹۰۷۷۶۶

فهرست

۱۱		مقدمه
۱۵		فصل اول: درآمدی بر ادبیات تمثیلی فارسی
۱۷		تعریف، انواع و کارکرد تمثیل
۱۸		وجه هنری تمثیل
۲۰		سیر پیدایش تمثیل
۲۱		گونه‌شناسی تمثیل
۲۲		الف. فابل یا افسانه تمثیلی
۲۴		ب. پارابل یا حکایت تمثیلی
۲۵		پ. الگوری یا تمثیل رمزی
۳۳		ت. تمثیل رؤیا
۳۷		ث. رمز و داستان رمزی (Symbol)
۴۳		تاریخچه تحلیلی تمثیل روایی فارسی
۵۰		بلاغت تمثیل‌های روایی فارسی
۵۷		فصل دوم: گزیده تمثیل‌های منظوم فارسی
۵۹		ناصر خسرو قبادیانی (۴۸۱ - ۳۹۴ ق.)
۵۹		چنار و کدوین
۶۱		عقاب و شکایت از پر خویش
۶۲		زیرک و زردآلوی ترش
۶۳		انوری ابیوردی (وفات: ۵۸۵ ق.)

۶۳	رویه و فرار از شهر
۶۴	دیوانه در شهر
۶۵	نظامی گنجوی (۶۰۸ - ۵۳۰ ق.)
۶۶	رویه و دزد زیرک
۶۷	سگ و صیاد و روباه
۷۰	انوشیروان و قصه دو پرنده
۷۴	افسانه خیر و شر
۹۵	سنایی غزنوی (وفات: ۵۲۹ ق.)
۹۵	زال و مهستی
۹۸	زنگی و آینه
۱۰۰	پرنده و دام زاهد
۱۰۲	فیل در شهر کرمان
۱۰۵	نادان و شتر مست
۱۰۷	داستان سیرالعباد الی المعاد
۱۲۳	عطار نیشابوری (۶۱۸ - ۵۴۰ ق.)
۱۲۴	زنبور و مور
۱۲۵	آتش و سوخته
۱۲۷	رویه و ارزش دل
۱۲۹	رویه و فریب دادن گرگ
۱۵۱	پادشاه در آینه
۱۵۴	خفّاش و دیدار خورشید
۱۵۵	خسرو و استقبال زندانیان از او
۱۵۶	پروانگان و شناسایی شمع
۱۵۸	شاهزاده و هم‌خوابگی با مرده
۱۶۱	قصه منطق‌الطیر
۲۳۰	مروری بر ساختار روایی - نمایشی قصه منطق‌الطیر
۲۴۵	مولانا جلال‌الدین بلخی (۶۷۲ - ۶۰۴ ق.)
۲۴۶	طوطی و بازرگان

- شیر و گرگ و روباه ۲۵۶
- جوی و دیوار و تشنه ۲۶۰
- آهو در طویل خران ۲۶۲
- چینیان و رومیان ۲۶۷
- مصلح‌الدین سعدی شیرازی (۶۱۹ - ۶۰۶ ق.) ۲۶۹
- سعدی و گل خوشبو ۲۶۹
- شمع و پروانه ۲۷۰
- قطره و دریا ۲۷۰
- گریه زال و خیرای سلطان ۲۷۱
- عید زاکانی (۷۷۲ - ۷۰۰ ق.) ۲۷۳
- موش و گربه ۲۷۳
- عبدالرحمان جامی (۸۹۸ - ۸۱۷ ق.) ۲۸۵
- قصه سلامان و اقبال ۲۸۶
- اشرف‌الدین گیلانی / نسیم شمال (۱۲۸۸ ق. - ۱۳۱۲ ش.) ۳۲۱
- راستی و دروغ ۳۲۲
- اعضای بدن انسان ۳۲۲
- ایرج میرزا (وفات: ۱۳۰۴ ش.) ۳۲۵
- موش و شیر ۳۲۵
- ابلیس و جوان بیمار ۳۲۶
- محمدتقی بهار / ملک‌الشعرا (۱۳۳۰ - ۱۲۶۵ ش.) ۳۲۹
- جغل در باغ ۳۳۰
- وعده مادر ۳۳۲
- ضلال مبین ۳۳۳
- پروین اعتصامی (۱۳۲۰ - ۱۲۸۵ ش.) ۳۳۵
- پرنده و لعل گران‌بها ۳۳۵
- بلبل و گل ۳۳۶
- مست و هشیار ۳۳۷
- علی اسفندیاری / نیما یوشیج (وفات: ۱۳۳۹ ش.) ۳۳۹

۳۴۱	چشمه و دریا
۳۴۲	انگاسی
۳۴۳	ققنوس
۳۴۹	پرویز ناتل خانلری (وفات: ۱۳۶۹ ش.)
۳۴۹	عقاب
۳۵۷	مهدی اخوان ثالث (۱۳۶۹ - ۱۳۰۷ ش.)
۳۵۷	قصه شهر سنگستان
۳۶۷	بی‌سنگر
۳۷۷	سهراب سپهری (۱۳۵۸ - ۱۳۰۷ ش.)
۳۷۷	مسافری (۱۳۴۵)
۳۹۷	محمد رضا شفیعی کدکنی (تولد: ۱۳۱۸ ش.)
۳۹۷	معراج‌نامه
۴۰۷	فهرست کتاب‌ها
۴۱۵	فهرست مقالات
۴۱۷	نمابه

مقدمه

ادبیات فارسی، از نظر محتوا، زبان، بیان و فرم‌های ادبی تنوع چشم‌گیری دارد. همین امر، طبقه‌بندی‌های گوناگون را برای سهولت دستیابی به آثار و التذاذ بیش‌تر از آن‌ها الزامی می‌سازد. یکی از حوزه‌های وسیع و پرکاربرد ادب فارسی، گونه‌ای از ادب است که به‌طور کلی و با قدری تسامح، می‌توانیم آن را «ادبیات داستانی تمثیلی»^۱ بنامیم و آن را از سایر گونه‌ها تفکیک کنیم. این شاخه ادبی، با زیرشاخه‌هایی چون افسانه تمثیلی، حکایت تمثیلی، تمثیل رمزی، تمثیل رؤیا و... در طول تاریخ درازآهنگ ادب فارسی، نمونه‌های بی‌شماری در شکل‌های منظوم و مثنوی دارد و به لحاظ کمی و کیفی، دایره اهمیت ادبی و فرهنگی بسیار است. هر چند منتقدان و نظریه‌پردازان جهانی، برای ادب روایی نمادین، ویژگی‌ها و ملاک‌هایی برشمرده‌اند که تا حدود زیادی با آثار روایی نمادین فارسی نیز تطابق دارد، با این حال، ادبیات داستانی تمثیلی فارسی، واجد امتیازات و خصایص ویژه‌ای است که آن را از نمونه‌های خارجی تفکیک می‌کند و رنگی بومی بدان می‌زند. تمام این موارد و نیز، لزوم عرضه بهتر موارث ادبی و فرهنگی گذشته به مخاطبان امروزی، و تطبیق شیوه‌های نقد جدید روایت‌شناختی و معناشناختی بر آن‌ها، به منظور تحلیل و شناخت داستان‌های تمثیلی فارسی، سبب تدوین اثر حاضر بوده است. در تدوین این کتاب که گزیده آثار داستان‌های تمثیلی منظوم فارسی^۲ از گذشته تا به امروز را در بردارد، ملاک‌های زیر مد نظر بوده است:

۱. اصطلاح «ادبیات داستانی تمثیلی» را در این کتاب به همه انواع اصلی و فرعی تمثیل (فابل‌ها، پارابل‌ها، تمثیل‌های رمزی، تمثیل‌های رؤیا و داستان‌های رمزی) اطلاق می‌کنیم. این از آن‌روست که معتقدیم همه این انواع، با تمام ویژگی‌های خاص، در یک امر اشتراک دارند و آن این که نوعی از نماد - از ابتدایی‌ترین صورت آن یعنی «تشانه» تا پیشرفته‌ترین وجه آن یعنی «رمز» - را می‌توان در این آثار ردیابی کرد. به علاوه تمامی این آثار بر مدلولی سوای آن چه در صورت داستان آمده، دلالت دارند.

۲. داستان‌های تمثیلی مثنوی فارسی، عنوان کتاب دیگری از همین مجموعه است که امید داریم در آینده‌ای نزدیک منتشر گردد.

۱. کوشیده‌ایم تا نمونه‌های برگزیده، از زیباترین و عمیق‌ترین آثار قصه‌پردازان قدیم و جدید باشد. در این باره، تناسب آثار کوتاه و بلند نیز حتی‌الامکان رعایت شده است. هم‌چنین ذوق و سلیقه و توانش ادبی مخاطبان متوسط‌الحوال، از سنخ دانش‌آموختگان مقطع کاردانی و کارشناسی مد نظر مؤلف بوده است. برای نیل به این منظور، ضمن اعمال این ایده در گزینش نمونه‌ها، شرح مختصری درباره ابهامات ابیات ارائه شده است.

۲. در فصل اول کتاب، مروری تحلیلی بر روند تکوین و تکامل تمثیل‌پردازی در ایران کرده، و در طی آن به تعریف تمثیل، بیان وجه هنری تمثیل، مروری بر سیر پدیدارشناسختی تمثیل، گونه‌شناسی تمثیل، تاریخچه تحلیلی داستان‌های تمثیلی فارسی و بالاخره بلاغت تمثیل‌های روایی فارسی پرداخته‌ایم.

۳. نمونه‌های برگزیده داستان‌های تمثیلی و رمزی را به ترتیب سیر تاریخی و ذیل اسامی قصه‌پردازان طبقه‌بندی و درج کرده‌ایم. طبیعی است که شمار آثار منتخب، به نسبت کیفیت، تعداد و حجم آثار تمثیلی قصه‌پردازان متفاوت خواهد بود. مثلاً از میان اندک‌شمار آثار تمثیلی انوری ایبوردی، تنها دو نمونه، و از انبوه آثار تمثیلی عطار نیشابوری، یازده اثر گزینش شده است.

۴. در اغلب موارد، بلافاصله پس از درج هر نمونه، به بررسی اجمالی داستان، معرفی و احياناً مقایسه ریشه‌ها، نظیره‌ها و مشابهات آن‌ها پرداخته‌ایم. سپس، تحلیلی روایت‌شناسانه و محتوایی از داستان ارائه گردیده که می‌تواند در فهم دقیق، نکات داستانی و جنبه‌های تمثیلی قصه‌ها گره‌گشا باشد. در این قسمت که از مهم‌ترین مباحث کتاب است، ضمن پرداختن به مشابهات آثار، بعضاً نمونه‌های دیگر را نیز آورده و مباحثی تطبیقی درباره آثار را به میان کشیده‌ایم.

۵. در نمونه‌های طولانی، نظیر *منطق‌الطیر* و *سلامان و اقبال*، برای سهولت دست یافتن به اصل قصه و تسهیل روند خوانش متن، بخش‌های غیرروایی (نظیر مقدمه‌ها، توضیحات فراداستانی قصه‌پرداز، توصیفات کش‌دار غیرذی‌نقش در روایت، عناصر ایستای داستان‌ها و...) و نیز حکایت‌های میان‌پیوندی را از داستان، حذف و به درج ساختار روایی پایه (داستان مادر) اکثفا کرده‌ایم. بدین ترتیب، با حذف شاخ‌وبرگ‌های ادبی و غیرروایی، خوانندگان می‌توانند به‌سهولت، اصل قصه را در مدتی کوتاه‌تر و با تمام دقایق داستانی آن بخوانند.

۶. گرچه منظور ما از تدارک این کتاب، فراهم آوردن مجموعه‌ای متشکل از بهترین منظومه‌های تمثیلی کلاسیک فارسی بوده است؛ با این‌همه، برای عرضه تصویری دقیق‌تر از سیر

تکوین این نوع ادبی و تأکید بر نقش سازنده آن در ادبیات معاصر فارسی، ضمن کشاندن تحلیل‌های پدیدارشناختی و تاریخی تا عصر حاضر، نمونه‌هایی از داستان‌های تمثیلی ادبیات معاصر را نیز آورده‌ایم؛ نمونه‌هایی که بعضاً شکل و محتوایی سنتی دارند و دنباله طبیعی سنت قصه‌پردازی فارسی به شمار می‌آیند و برخی دیگر که، در قالب‌های جدید و با دیدگاه‌های تازه و در مواردی تحت تأثیر ادبیات غرب، سروده شده‌اند. بدیهی است مطابق تعریف ارائه‌شده از ادبیات داستانی تمثیلی در فصل نخست، رمان‌ها، داستان‌های کوتاه و بلند معاصر در این مجموعه جای نخواهند گرفت.

۷. از آن جا که مخاطب این اثر را عموم علاقه‌مندان حوزه‌های فرهنگ و ادب، و به‌خصوص دانشجویان مقاطع کاردانی و کارشناسی ادبیات داستانی، ادبیات فارسی و سایر رشته‌های مرتبط فوض کرده‌ایم، در مواردی که زبان و بیان آثار، پیچیده و فهم معنا و درون‌مایه آن با دشواری همراه بوده‌است، در پانویس صفحات به شرح مشکلات، درج تلمیحات و بیان نکات کلیدی متن پرداخته‌ایم.

امید است مجموعه حاضر بتواند تصویری شایسته و سیمایی دلخواه از ادبیات تمثیلی فارسی در اختیار فرهنگ‌دوستان و اندیشه‌وران ایرانی قرار دهد.

محمد پارسا نسب

تهران - تابستان ۹۰